

Omgangen med aske fra afdøde

DET
ETISKE
RÅD

03

Forord

04

Det Ethiske Råds anbefalinger

10

Hvad er sagen?

14

Hvilke er de etiske hensyn?

16

Hvad er den aktuelle retstilstand?

19

Hvordan er reguleringen i andre lande?

22

Hvilke etiske hensyn er i spil og hvordan er de aktuelt vægtet?

By-, Land- og Kirkeminister Morten Dahlin har forespurgt, om Det Ethiske Råd vil udtale sig om to borgerforslag, som begge handler om omgangen med aske fra kremerede afdøde.

Det ene forslag er af 25. august 2022 med titlen "Giv forældre retten til at kunne sige farvel i eget tempo og træffe velovervejede beslutninger omkring deres barns urne".¹ Forslaget handler om opbevaring af askeurner i private hjem i op til et år. Det andet forslag er af 23. januar 2025 med titlen "Mindesmykker af aske".² Forslaget handler om brugen af asken fra afdøde i smykker.

Det Ethiske Råd takker for forespørgslen, og præsenterer med denne udtalelse sine synspunkter.

Udtalelsen er blevet til med sekretariatsbistand fra sektionsleder Frank Beck Lassen. Udtalelsen er færdigbehandlet på Det Ethiske Råds møde den 22. maj 2025.

Christine Nellemann
Formand for Det Ethiske Råd

Christa Lundgaard Kjøller
Direktør for Nationalt Center for Etik

Det Etiske Råds anbefalinger

4

By-, Land- og Kirkeminister Morten Dahlin har forespurgt, om Det Etiske Råd vil udtale sig om to borgerforslag. Borgerforslagene ønsker på forskellig vis en mere lempelig omgang med asken fra afdøde. Spørgsmålene, som begge borgerforslag på forskellig vis stiller, handler om nye steder og nye genstande: På hvilke øvrige måder, ud over de i dag tilladte, kan man på etisk forsvarlig vis forestille sig at pleje omgang med asken fra afdøde? Kan asken tage varigt ophold andre steder end ved nedsættelse i gravsted, placering i kolumbarium og spredning over åbent hav? Kan asken anvendes i forbindelse med andre sorgbearbejdende eller erindrende steder eller genstande end gravstedet og kolumbariet?

Det Etiske Råd har fulgt med i den offentlige debat om emnet. Ved siden af de to borgerforslag, som kirkeministeren har bedt Det Etiske Råd udtale sig om, kredser den offentlige debat om lempeligere regler for askedeling og spredning af aske andre steder end på åbent hav. Dette giver fire områder, hvor mulige ændringer lader sig forestille. Andre ændringer af lovgivning og myndigheders praksis kan selvsagt komme på tale, men det er disse fire, som Det Etiske Råd har valgt at fokusere på:

- Spredning andre steder end på åbent hav
- Deling af asken fra afdøde
- Placering af urner i eget hjem
- Smykker indeholdende aske fra afdøde

I det følgende gengives rådsmedlemmernes stillingtagen til de fire forslag. For hvert af forslagene angives de enkelte rådsmedlemmers anbefalinger sammen med de overvejelser og argumenter, som især har spillet en rolle for deres stillingtagen. Uanset hvad de er endt med at anbefale, har følgende hensyn spillet en central rolle i alle rådsmedlemmernes overvejelser: hensynet til den afdøde, til de pårørende og til samfundet. Alle rådsmedlemmerne mener altså, at der bør tages hensyn til alle de involverede parter. Når de alligevel er kommet frem til forskellige anbefalinger, skyldes det, at de ikke altid har tillagt hensynene den samme vægt. Og selv i de tilfælde, hvor rådsmedlemmerne er kommet frem til den samme anbefaling, er det ikke nødvendigvis sådan, at hvert enkelt medlem har lagt lige stor vægt på alle de overvejelser, som nævnes i forbindelse med en bestemt anbefaling.

Anbefaling 1

9 rådsmedlemmer (Berit Andersen, Svend Brinkmann, Birgitte Arent Eiriksson, Christian Gamborg, Anette Hygum, Knud Kristensen, Lise Müller, Ayo Wahlberg, Mikkel Wold) anbefaler, at deling af asken fra afdøde, spredning andre steder end på åbent hav, placering af urner i eget hjem samt smykker indeholdende aske fra afdøde alle tillades.

Rådsmedlemmerne har lagt vægt på en eller flere af følgende betragtninger:

- Alle fire forslag må som udgangspunkt kræve et samtykke fra den afdøde.
- Der er forskel på omgangen med lig og omgangen med aske, og dette bør have konsekvenser for graden af selvbestemmelse, der bør udstrækkes til afdøde og til pårørende og for forståelsen af den sømmelighed, der bør kendetegne omgangen med aske fra afdøde.
- Hvad angår graden af selvbestemmelse bemærkes det, at nogle personers præferencer for omgangen med aske kan være vanskelige at forstå, men respekten for andres ønsker i forbindelse med asken fra afdøde kan have en positiv effekt i forhold til pårørendes sorg- og mindearbejde. Dette kan kræve en åbenhed for forskellige livsværdier og en forståelse for, at ønsker om at opbevare urnen med asken fra en afdød i eget hjem eller f.eks. at få lavet et smykke indeholdende aske fra en afdød, kan være meningsfuldt for nogen, selv om det kan forekomme mærkværdigt eller usmageligt for andre.
- Hvad angår sømmeligheden der bør kendetegne omgangen med aske fra afdøde, så vurderer rådsmedlemmerne i anbefaling 1 denne forskelligt. Nogle rådsmedlemmer finder, at asken fra afdøde er så forskellig fra et lig, at det ikke kan gøre krav på en særlig respekt og værdighed.

Andre rådsmedlemmer peger på, at asken fra den afdøde fortsat har et særegent krav på respekt og værdighed, men at formen og karakteren af respekten må ændre karakter, når der er tale om aske fra afdøde. For disse medlemmer er der fortsat en række praktiske spørgsmål at besvare i forbindelse med hvor grænserne for en sømmelig omgang med urner og smykker med aske fra afdøde bør gå. Disse medlemmer betoner, at smykker med aske bør være til personlig og ærbødig brug og tilråder derfor ikke, at det bliver muligt at sælge eller videregive smykker med aske fra afdøde.

- De fire forslag tilgodeser pårørendes behov for at leve med sine afdøde på egne præmisser. I et foranderligt samfund er der behov for også at kunne tilrettelægge egne ritualer, hvor mindet om den afdøde i højere grad kan vedblive at følge pårørende gennem følelsesmæssige bånd i form af sorg- og mindeprocesser, f.eks. ved at de knyttes til genstande såsom et smykke. Medlemmerne finder, at man kan have tillid til, at alle pårørende i hovedsagen vil nære stor respekt for og drage omsorg for afdødes legemlige rester, det være sig som del af en omhyggelig spredning, en urne placeret i hjemmet eller et smykke indeholdende aske fra afdøde.
- Det er væsentligt at gennemtænke, hvorledes disse lempelser gennemføres. Gøres dette med omhyggelighed, burde det være muligt at etablere de nødvendige forholdsregler, der sikrer, at ingen personer oplever en stødende eller usømmelig omgang med aske fra afdøde.

Anbefaling 2

6 rådsmedlemmer (Grete Christensen, Ida Donkin, Stefan Hermann, Christine Nellemann, Merete Nordentoft, Mie Oehlenschläger) anbefaler, at både deling af asken fra afdøde og spredning andre steder end på åbent hav tillades. Rådsmedlemmerne anbefaler således ikke, at urner kan placeres i eget hjem eller at der kan laves smykker med asken fra afdøde.

Rådsmedlemmerne har lagt vægt på en eller flere af følgende betragtninger:

- De to forslag må som udgangspunkt kræve et samtykke fra den afdøde.
- Imødekommelsen af disse to ændringsmuligheder er en velkommen udvidelse af selvbestemmelsen og tilgodeser samtidig pårørendes behov for at gennemføre begravelseshandlingen efter egne behov. Samfundet har dog en legitim interesse i at sikre, at håndteringen af aske fra afdøde foregår med respekt og værdighed og i overensstemmelse med en række sømmelighedsbetragtninger, som er et udtryk for balancer etableret over mange år og som derfor kan være svære at opretholde, hvis for stor en grad af valgfrihed introduceres.
- Deling af asken fra afdøde med henblik på nedsættelse og spredning andre steder end på åbent hav udgør begge udvidelser af en eksisterende praksis. Med muligheden for at nedsætte asken på en anden kirkegård i landet vil der være tale om en velkendt procedure for nedsættelse, der nu skal foretages to steder i stedet for ét. Spredning af asken fra afdøde andre steder end på åbent hav skønnes muligt at gennemføre på en sådan måde, at det ikke forstyrrer de levende eller medvirker til etableringen af gravpladser. En tilstrækkelig afsides og grundig spredning burde være mulig, således at de nødvendige forholdsregler kan tages for at sikre sig, at ingen personer oplever en stødende eller usømmelig omgang med asken.

- Placeringen af urner i eget hjem og den kreative anvendelse af asken fra afdøde bryder med den norm, som adskillelsen af de levende og de døde tilstræber at opretholde. Fælles for forslagene om placering af urner i eget hjem og smykker indeholdende aske fra afdøde er, at andre personer risikerer at træffe asken fra afdøde på uventede steder og under usømmelige forhold.
- Der er en betydelig risiko for, at en urne eller et smykke med tiden får en behandling, der ikke er respektfuld. Hvis asken fra en afdød ikke finder et endeligt hvilested, skal nogen holde mindet vedlige og sikre respekten om de legemlige rester og opretholde deres fysiske integritet. Da det ofte vil være andre end de nærmeste pårørende, som på langt sigt ender med at opbevare en urne med asken fra afdøde, risikerer disse urner dermed at få en stedmoderlig behandling over tid.
- Det anerkendes, at genstande såsom smykker kan være en hjælp til pårørendes sorg- og mindeprocesser, men dette hensyn opvejer ikke de faldgruber, der er forbundet med tilladelsen af kreative anvendelser af aske fra afdøde. Som udvalget af kreative løsninger fra fx Storbritannien indikerer, vil det være vanskeligt at afgrænse brugen af mindesmykker fra anden kreativ brug af aske. Når først der åbnes for en kreativ brug af asken fra afdøde, vil der være en betydelig risiko for, at der opstår nye og potentielt stødende anvendelser.
- Man kan, hvis smykker med aske fra afdøde bliver en mulighed, forvente at finde legemlige rester i omløb, og med årene kan man forvente flere. Det bliver måske ikke et særsyn at støde på askesmykker og dermed legemlige rester, og dette risikerer at underminere den almindelige opfattelse af den værdighed og respekt, som legemlige rester afkræver os. Pårørende, der afgiver bestilling på et smykke, vil have særlige følelser knyttet til genstanden, men udenforstående har ikke mulighed for at erkende, hvad det er, man har i hænderne. Som følge heraf kan man også være bekymret for, at der over tid etableres handel med genstande indeholdende aske fra afdøde.

Anbefaling 3

1 rådsmedlem (Rasmus Willig) anbefaler, at spredning af asken fra afdøde andre steder end på åbent hav tillades.

Dette rådsmedlem tilslutter sig begrundelserne i anbefaling 2 for at udvise tilbageholdenhed i forhold til forslagene om at opbevare urner i private hjem og den kreative anvendelse af aske fra afdøde, men anbefaler ikke, at deling af asken fra afdøde tillades.

Rådsmedlemmet har lagt vægt på følgende betragtninger:

- Forslaget må som udgangspunkt kræve et samtykke fra den afdøde.
- For dette rådsmedlem er det afgørende, at asken fra afdøde enten forbliver samlet og nedsættes i et gravsted eller kolumbarium eller spredes på et passende, sømmeligt sted. Rådsmedlemmet anerkender, at aske fra afdøde i sammensætning og udtryk er noget andet end lig eller ligdele, men dette gør ikke, at den samlede aske ikke har afdødes krav på integritet og værdighed og en sikring af gravfreden. Dette sikres bedst af den nuværende regulering, som ud over nedsættelse på godkendte gravpladser kun tillader spredning over åbent hav. Rådsmedlemmet finder dog, at spredning af asken fra afdøde godt kan finde sted andre steder end på åbent hav, uden at det forstyrrer de levende eller medvirker til etableringen af gravpladser. En tilstrækkelig afsides og grundig spredning burde være mulig, således at de nødvendige forholdsregler kan tages for at sikre sig, at ingen personer oplever en stødende eller usømmelig omgang med asken.

Gennem årene er et stigende antal afdøde blevet kremeret. I dag (2024) er det 87,9% af alle døde, der kremeres. I 2000 var der tale om 71,8%. I 2024 udgjorde antallet af askespredninger 11% af alle kremerede, en fordobling siden 2015

”Lig skal enten begraves eller brændes”. Sådan lyder § 1 i begravelsesloven. Lig kan ikke forblive som sådan, men må finde et hvilested. Som den, der anmoder om begravelse, skal man derfor vælge: skal den afdøde krop begraves i jorden, eller skal den kremeres i et krematorium?

I centrum for denne udtalelse står kremering som begravelsesteknik. Kremering, eller 'ligbrænding' som det kaldes i dansk ret, finder sted i dertil indrettede krematorier, godkendt af kirkeministeren. Umiddelbart efter brændingen samles al asken i urner, som forsynes med krematoriets segl og afdødes navn. Skal asken hensættes i kolumbarium (betegnelsen for en urnehal), skal urnen være af et holdbart materiale (ler, sten, bronze). Skal asken nedsættes i jorden, kan urnen bestå af andet materiale (jern, træ, pap). Får man urnen udleveret, skal det opgives til krematoriet, hvor urnen skal anbringes. Alternativt kan asken spredes over åbent hav, hvis det er afdødes ønske.

Gennem årene er et stigende antal afdøde blevet kremeret. I dag (2024) er det 87,9% af alle døde, der kremeres. I 2000 var der tale om 71,8%. I 2024 udgjorde antallet af askespredninger 11% af alle kremerede, en fordobling siden 2015.³

Der er forskel på, hvilke overvejelser begravelse og kremering giver anledning til. En jordfæstelse kan give anledning til en række overvejelser over måden, hvorpå begravelseshandlingen skal finde sted, og på hvilken måde gravstedet efterfølgende skal forvaltes. Hovedsagen er, at graven på en kirkegård tilbyder en ufravigelig lokation, hvor mindet om den afdøde kan knytte sig til de fysiske rester.

Til forskel herfra giver kremeringen af liget et restprodukt i form af en urne med asken fra den afdøde. I slægt med respekten for det jordfæstede legeme kalder asken på en agtelse, men den tilbyder også andre muligheder for at praktisere et sorg- og erindringsarbejde. Hovedsagen er, at asken fra kremerede afdøde på en anden måde end det jordfæstede legeme, er mobilt. Stederne og måderne hvorpå mindet om den afdøde kan knytte sig til de fysiske rester, er mangfoldige, og det kan synes som om, kun fantasien sætter grænser.

Asken er, som et resultat af eller en rest ved kremering, et 'senere stadie' af personens forsvinden. Mens liget har den genkendelighed, der gør, at det uden videre lader sig forbinde med en person, bærer asken ikke nogen mindelser om en person. Man skal vide, at netop denne aske er et produkt af forbrændingen af netop denne afdøde person. Da asken ikke bærer nogen træk, der tillader en genkendel-

se af personen, vedlægges der da også en identificeringsmarkør ved urnen med den afdødes aske.

Levende individer gør krav på respekt for personen. Og dette krav om respekt ophører ikke uden videre med personens død. Den afdødes krop har en fysisk integritet, som kalder på beskyttelse. Det er derfor vanskeligt at betragte den nyligt afdøde alene som et lig forstået som organisk materiale under nedbrydning, idet der er stor lighed med den afdøde og den menneskelige form som sådan. Spørgsmålet er, hvorledes det forholder sig med asken fra en afdød, placeret i en urne eller i en anden genstand. På den ene side ligner det ikke den afdøde eller den menneskelige form som sådan. Men på den anden side er en urne på en skænk ikke kun en genstand, men rummer også et element af en person, ligesom et smykke med asken fra en afdød ikke kun er et smykke, men også rummer legemsrester fra en person.

**Borgerforslagene
ønsker på forskellig
vis en mere lempelig
omgang med asken
fra afdøde**

Borgerforslagene ønsker på forskellig vis en mere lempelig omgang med asken fra afdøde. Spørgsmålene, som begge borgerforslag på forskellig vis stiller, kan siges at handle om *nye steder og nye genstande*: på hvilke nye måder kan man på etisk forsvarlig vis forestille sig at pleje omgang med asken fra afdøde? Kan asken fx tage varigt ophold andre steder end ved nedsættelse i gravsted, placering i kolumbarium og spredning over åbent hav? Kan asken eventuelt anvendes i andre sorgbearbejdende eller erindrende steder eller genstande, end gravstedet og kolumbariet?

Det Etske Råd har fulgt med i den offentlige debat om emnet. Ved siden af de to borgerforslag, som kirkeministeren har bedt Det Etske Råd udtale sig om, kredser den offentlige debat om lempeligere regler for askedeling og spredning af aske andre steder end på åbent hav. Dette giver fire områder, hvor mulige ændringer lader sig forestille. Andre ændringer af lovgivning og myndigheders praksis lader sig selvsagt forestille, men det er disse fire, som Det Etske Råd anser for de væsentligste:

- Deling af asken fra afdøde
- Spredning andre steder end på åbent hav
- Placering af urner i eget hjem
- Smykker indeholdende aske fra afdøde

Deling af asken fra afdøde

I den offentlige debat har det været diskuteret, om askedeling med henblik på at nedsætte asken på to kirkegårde burde tillades. Kollegiet af biskopper har foreslået at udvide muligheden for askedeling således, at det bliver muligt at nedsætte asken på to kirkegårde.⁴ Begrundelsen lyder, at folk ofte har tilknytning til forskellige steder. I dag skal man som udgangspunkt stedes til hvile i det sogn, man er død i, men man kan anmode om plads i et andet sogn. Og asken kan kun deles, hvis den ene halvdel skal til udlandet eller spredes over havet. Med denne ændring vil det blive muligt at dele asken på flere lokationer af betydning for den afdøde eller de pårørende.

Spredning andre steder end på åbent hav

I den offentlige debat har det været diskuteret om spredning af aske andre steder end på åbent hav burde tillades. Danske Bedemænd har foreslået, at det bliver muligt at sprede asken fra afdøde på landjorden, på steder hvor det kan foregå på en sømmelig måde, der ikke generer andre.

Placering af urner i eget hjem

Borgerforslaget "Giv forældre retten til at kunne sige farvel i eget tempo og træffe velovervejede beslutninger omkring deres barns urne" ønsker at gøre det lovligt at opbevare urneasken fra afdøde i eget hjem. Mere præcist ønsker forslaget at gøre det lovligt for forældre, der har mistet et barn, at opbevare urnen hjemme i et år efter dødsfaldet. Begrundelsen lyder, at der kan være et andet, forlænget behov for afsked med et barn afgang ved døden. I en periode på op til et år skal det derfor være muligt for forældre at tage afsked med barnet og at træffe en velovervejet beslutning om endeligt hvilested.

Det Etiske Råd forholder sig i denne udtalelse generelt til spørgsmålet om placering af urner i eget hjem, og forholder sig altså ikke til eventuelle begrænsede forslag, enten i form af tidsafgrænsninger eller i form af en reduceret målgruppe i form af mindreårige.

Smykker indeholdende aske fra afdøde

Borgerforslaget "Mindesmykker af aske" ønsker en lovgivning om brugen af aske fra afdøde i smykker. Borgerforslaget gør sig nogle observationer og stiller nogle spørgsmål: Hvorfor er det ikke lovligt i Danmark, når nu det er en mulighed i visse andre lande? Hvad er forskellen på at sprede aske til havs og så indlejre en del af asken i et smykke? Hvis pårørende er uenige om brugen af asken, kunne man så ikke forestille sig en registrering af den afdødes ønsker?

Der er tradition for, at smykker anvendes til erindring om afdøde. Dels det smykke, der arves fra en afdød, som selv har båret det, og som derfor etablerer en relation til den afdøde. Dels det smykke, der rummer et lille billede af den afdøde.

Den afgørende forskel er selvfølgelig, at de to ovenfor forholder sig alene til personen som erindret eller afbildet, mens et smykke med aske angår den afdødes fysiske integritet. Og muligvis er smykker særligt velegnede til at indgå i sorg- og mindeprocesser. De er bærbare, håndterbare, kan holdes og er steds nærværende. Et smykke kan være en måde at opleve nærhed på, da det kan opbevares helt tæt på huden.

Hvilke er de etiske hensyn?

14

Begravelsesloven begrænser den omgang, man kan pleje med asken fra afdøde, af hensyn til en række parter. Hensynet synes at være beskyttelsen af den afdøde, af de pårørende og af samfundet. Som sådan udgør den aktuelle begravelseslov og myndighedernes praksis en balancering af forskellige hensyn.

Det skal bemærkes, at en række hensyn, særligt de der angår samfundets interesser, også lader sig beskrive som en forskel i interesser, alt efter om man er levende eller død. Her kan de levende have fælles interesser i, at der finder en brug af afdødes kroppe sted, som man finder nyttig eller anerkendelsesværdig. Det kan være samfundet, der har en kollektiv interesse i brugen af afdøde kroppe til lægevidenskabelige studier eller til organtransplantation, men det kan også være pårørende, der ønsker at gøre brug af asken fra afdøde til deres egne individuelle sorg- og mindeprocesser.

Hvor længe efter døden vedbliver det afdøde individ og evt. rester fra det afdøde individ med at være beskyttelsesværdigt?

Afdøde

Begravelsesloven beskytter i første omgang den afdødes integritet og værdighed. Spørgsmålet om hvordan man skal behandle afdøde kroppe eller den aske, der bliver tilbage efter kremering, er et udslag af den værdighed, som vi tilkender ethvert levende individ. Respekt for den afdødes ønsker, krop og rester spejler en respekt for den unikke person, som ikke længere er til. En konsekvens er, at de ønsker, personen forud for sin død har udtrykt om egen begravelse eller kremering, respekteres. Indbygget i hensynet til den afdøde ligger en diskussion om, hvor længe et sådant hensyn gør sig gældende. Hvor længe efter døden vedbliver det afdøde individ og evt. rester fra det afdøde individ med at være beskyttelsesværdigt? Grundlæggende rettigheder, såsom retten til respekt for privatliv og respekt for selvbestemmelse, udstrækkes til afdøde personer, men beskyttelsen aftager, 'som tiden går', så at sige, og modsatrettede interesser begynder at veje tungere. Tidens gang kan siges løbende at minimere afdødes lidt mere svævende karakter af person med en integritet at respektere.

Pårørende

Beskyttelsen af den afdødes integritet og værdighed, og den noget flydende forpligtelse til ikke at objektivere eller tingsliggøre den afdøde krop eller asken derfra, er også en måde at tilgodese de pårørendes interesser. Gennem respekten for den afdøde respekteres de pårørendes følelsesmæssige tilknytning til en nu afdød per-

son. Det er en fælles anerkendelse af, at den afdøde krop for pårørende fortsætter med at legemliggøre den person, der var engang. Også når der er tale om asken efter en kremering. Det kan være svært at afgøre, om de enkelte regler er sat i verden af hensyn til den afdøde selv eller af hensyn til de efterladte. De to parter interesse kan være svære at adskille. En konsekvens er, at de pårørendes ønsker kan optræde stedfortrædende, hvis den afdødes ønsker ikke er kendte.

Pårørende har dog også egne interesser i form af et behov for et passende sorarbejde og muligheder for at mindes den afdøde, og de flugter ikke uden videre med afdødes ønsker. Pårørendes behov står netop i centrum for diskussioner om urners placering i hjemmet, askedeling, spredning andre steder end over åbent hav og fremstillingen af smykker med aske fra afdøde.

Samfundet

Samfundets - eller de øvrige levendes, som ikke er pårørende - interesse, angår i høj grad risikoen for at møde eller at støde ind i uønskede oplevelser med aske fra afdøde. En konsekvens er, at kun nogle af de ønsker, personen forud for sin død har udtrykt om egen begravelse eller kremering, bør respekteres, og at det etiske rationale bag, handler om *risikoen* for at træffe aske på steder, der opleves som upassende. Samfundsinteressens karakter af ordensopretholdelse mellem de levende og de døde gør den konkrete sammenhæng for omgangen med aske fra afdøde vigtig. Den etiske bedømmelse kommer derfor til at handle om hvad det skal *betyde*, hvis man møder aske i form af urner, smykker eller som spredt på landjord, og hvad *sandsynligheden* for at støde ind i aske under forskellige forhold: i en urne i hjemmet, spredt i fx en skov, nedsat på egen grund eller inkorporeret i et smykke.

Hvad er den aktuelle retstilstand?

16

Omgangen med afdøde – og dermed også asken fra kremerede – reguleres af 'Lov om begravelse og ligbrænding (Begravelsesloven)'. Loven er fra 1975, men er løbende blevet revideret, senest i 2023. Udvalgte dele af de første tre paragraffer fra de almene bestemmelser er værd at fremhæve⁵:

§ 1. Lig skal enten begraves eller brændes.

§ 2. Begravelse skal ske på folkekirkens kirkegårde eller andre af kirkeministeren godkendte gravpladser. [...]

§ 3. Ligbrænding skal ske i krematorier, der er godkendt af kirkeministeren.

Stk. 2. Asken skal nedsættes på en af de begravelsespladser, der er nævnt i § 2, stk. 1, eller anbringes på et andet sted, der er godkendt af kirkeministeren.

Stk. 3. Asken kan spredes over åbent hav, hvis afdøde skriftligt har ønsket dette. Kravet om skriftlighed kan fraviges, når det er utvivlsomt, at det var afdødes ønske, at asken skulle spredes over åbent hav. Begravelsesmyndigheden træffer afgørelse om, hvorvidt kravet om skriftlighed kan fraviges. [...]

Stk. 4. Biskoppen kan tillade, at der forholdes med asken på anden sømmelig måde end nævnt i stk. 2 og 3, når der foreligger et bestemt udtalt ønske herom fra afdøde.

De praktiske konsekvenser af begravelsesloven for omgangen med aske fra afdøde er, at:

- Urner skal nedsættes på en kirkegård, anbringes i et kolumbarium (urnehal) eller nedsættes på andre begravelsespladser, som Kirkeministeriet har godkendt.
- Nedsættelse af en urne på privat grund kræver tilladelse fra biskoppen. Ønskes asken nedsat på privat grund, kan det kun ske med tilladelse fra biskoppen i det stift, hvor grunden er beliggende, som kan være det samme stift, som afdøde boede i. Flere betingelser skal være opfyldt, f.eks. skal grunden være på mere end 5.000 kvadratmeter, og der skal ske tinglysning. Endvidere må der på det sted, hvor urnen nedsættes, ikke anbringes sten, mindesmærke eller andet, der kendetegner stedet som begravelsesplads. I Kirkeministeriets vejledning til stiftsøvrighederne forklares det, at ministeriet som fast praksis meddeler afslag på ansøgninger om tilladelse til spredning af asken over landjorden.⁶
- Asken kan spredes over åbent hav. Ønskes asken spredt over åbent hav, træffes afgørelsen af begravelsesmyndigheden, som er det lokale sogn, hvor afdøde boede. Afdødes skriftlige samtykke skal følge anmodningen om kremering. Spredning skal ske på en sømmelig måde, uden at det vækker opsigt. Det skal bemærkes, at rådet i sit arbejde med dette emne er blevet gjort opmærksom på, at der ingen kontrol finder sted, med om den udleverede aske spredes, som der er givet tilladelse til.
- Der kan gives tilladelse til askedeling, men kun hvis ønsket er begrundet i afdødes tilknytning til et andet land, fx hvis det ønskes, at en del af asken nedsættes i Danmark, mens resten føres til en kirkegård i udlandet, hvor den afdøde er opvokset. Der kan også gives tilladelse til askedeling, hvis en del af asken nedsættes på en kirkegård, mens den resterende del af asken spredes over åbent hav. Der gives ikke tilladelse til nedsættelse af aske på to kirkegårde.

- Det er ikke tilladt at anbringe en urne i hjemmet. I Kirkeministeriets vejledning til stiftsøvrighederne forklares det, at ministeriet altid har meddelt afslag på ansøgninger om tilladelse til anbringelse af askeurner i hjemmet. Begrundelsen lyder, at en sådan anbringelse vil kunne indebære en tilsidesættelse af de etiske hensyn, der ligger til grund for begravelseslovens bestemmelser.⁷
- Dansk lovgivning forholder sig ikke til kreativ anvendelse af aske fra afdøde. I tilfældet med smykker indeholdende aske fra afdøde ville det kræve en tilladelse fra biskoppen, som både anså den afdødes ønske for at være udtalt, anvendelsen sømmelig, og en accepteret form for askedeling. Intet i den eksisterende praksis tyder på, at en sådan tilladelse vil blive givet.

Hvordan er reguleringen i andre lande?

Ser man på, hvorledes der i andre lande plejes omgang med asken fra afdøde, viser der sig betydelige forskelle. I USA og Storbritannien er man forholdsvis lempelige, mens Tyskland, Norge og delvist Sverige pålægger klare begrænsninger. Formålet med denne korte oversigt er ikke at give et detaljeret kendskab til lovgivning i de udvalgte lande, men at give et indtryk af forskelligheden i normer og lovgivning, når det gælder omgangen med aske fra afdøde.

USA

I USA findes der ingen føderal lovgivning, der forbyder privat opbevaring af kremeret aske, spredning af aske på land eller alternativ brug af aske fra afdøde. Ønskes asken spredt over vand gælder den føderale Clean Water Act, der kræver, at kremerede rester spredes mindst tre sømil fra land, og at miljømyndigheder (EPA) orienteres inden for 30 dage. Aske kan også nedlægges i en urnegrav på en offentlig kirkegård eller i et kolumbarium. I en række delstater er det, med grundejerens samtykke, også tilladt at begrave en urne på privat grund.

Enkelte stater stiller krav til transporten af asken (fx at en autoriseret bedemand skal stå for fragten), men derudover er der typisk intet til hinder for at have urnen i hjemmet. Generelt må aske spredes i naturen med grundejerens tilladelse, men det kan igen afhænge af delstatens regler. Der er intet specifikt forbud i amerikansk lov mod kreativ brug af asken fra afdøde. Når først asken er udleveret til familien, kan der frit disponeres.

Storbritannien

I England og Wales findes der ingen lovgivning, der forbyder privat opbevaring af kremeret aske, spredning over land eller vand eller kreativ brug af aske fra afdøde. Praxis bygges i stedet op via forskrifter og lokal forvaltning. Ifølge Cremation Regulations (2008) skal krematoriet udlevere asken til ansøgeren eller en person, vedkommende har udpeget.⁸ I Skotland gælder tilsvarende regler i Burial and Cremation Act (2016).⁹ Miljø- og sundhedsmyndigheder har udstedt vejledninger for askespredning, særligt i følsomme områder, mens kirkegårde og kommuner regulerer fx urnenedlæggelser. Ønsker man at sprede asken, skal man altid søge

grundejerens eller myndigheders tilladelse, og det anbefales, at man kontakter miljømyndigheder før spredning i vand eller natur, da visse områder har miljømæssige retningslinjer. I praksis betyder det, at man frit kan sprede asken over privat eller offentligt område, såfremt de relevante tilladelser er indhentet. Udleverede urner kan også begraves på kirkegårde, i kirkegrave, i et kolumbarium eller på privat grund, så længe grundejeren giver tilladelse.

Det er værd at lægge mærke til, at friheden til at gøre kreativt brug af asken fra afdøde i både USA og England har ført til et væld af praksisser. Således tilbyder den engelske kæde af bedemandsforretninger Dignity en guide til de, der ønsker at gøre kreativt brug af asken fra afdøde.¹⁰ Her peges på en række muligheder, og der anvises også mulige kommercielle operatører. Hvor mange der benytter sig af disse muligheder, vides ikke. Der peges bl.a. på, at man kan:

- Tage asken på en rejse og sprede den i lande af betydning for afdøde
- Inkorporere en del af asken i et smykke til minde om afdøde
- Sprede asken ved hjælp af fyrværkeri
- Nedsætte asken i egen have
- Få en tatovering hvor asken fra afdøde er blevet inkorporeret
- Sprede asken i rummet ved hjælp af vejrballer
- 'Plante' asken som et træ ved hjælp af særligt nedbrydelige urner
- Sprede asken ved hjælp af duer
- Få trykt en vinyl-LP hvor asken fra afdøde er blevet inkorporeret
- Opbevare en del af asken i en legetøjsbamse
- Indføje asken i en skulptur

Tyskland

I Tyskland har man en 'Friedhofspflicht', dvs. pligt til at begrave afdøde på kirkegårde. De enkelte delstaters 'Bestattungsgesetze' foreskriver også, at urneasker skal nedlægges på kirkegårde eller et andet godkendt gravsted, fx i en urnegrav (jordgrav eller kolumbarium). Privat opbevaring af urner anses som en overtrædelse af pligten. Som hovedregel er spredning af aske forbudt i Tyskland. Enkelte delstater har indført særlige parceller på kirkegårde ('Streufäche' eller 'Streuäcker'), hvor spredning er tilladt. Undtagelsesvis (fx i delstaten Bremen) kan myndighederne

udstede dispensation til askespredning på privat grund, hvis afdøde har begæret det skriftligt.¹¹ Der findes ingen lovgivning, der specifikt adresserer kreativ brug af asken fra afdøde. 'Friedhofspflicht' indebærer, at asken bør forblive samlet med henblik på nedsættelse.

Sverige

Svensk lov forbyder privat opbevaring. Urner skal opbevares på krematoriet eller hos begravelsesmyndigheden, indtil den skal nedsættes eller spredes. Det er således lovpligtigt, at urnen først kan hentes ud til den konkrete begravelseshandling eller spredning. Asken skal normalt nedsættes på en kirkegård eller i et kolumbarium. Dette skal ske inden for ét år efter kremeringen, med mulighed for dispensation hvis særlige grunde foreligger. Det vil sige, at pårørende har op til et års betænkningstid med henblik på at beslutte endelig nedsættelse eller spredning – men asken kan ikke opbevares i eget hjem. Askespredning uden for kirkegårdsområder kræver tilladelse fra Länsstyrelsen. Ifølge retningslinjer bør asken spredes mindst 300 meter fra nærmeste bebyggelse og 300 meter fra kystlinjen. Enhver ansøgning skal begrundes med henvisning til afdødes testamente eller ønske. Lovgivningen nævner ikke kreativ brug af asken fra afdøde. Håndteringen er bundet op på enten nedsættelse eller spredning ved særlige lejligheder. Da deling og spredning kræver tilladelse, er privat videre forarbejdning ikke reguleret.¹²

Norge

Ifølge norsk lov ('gravplassloven')¹³ er opbevaringen af urner i hjemmet ikke tilladt. Urnen skal sikres og opbevares hos krematoriet eller ved kirkegårdsmyndigheden indtil begravelsen. Asken skal som udgangspunkt nedsættes på en offentlig kirkegård, det kan være i en anonym mindelund, en navnegrav eller en familiegrav på kirkegården. Nye naturområder for urner (fx skovområder) kan anlægges af kommunen, men er stadig kirkegårdsjord juridisk set. Der kan gives tilladelse til spredning af aske for vinden hvis der søges herom. Anmodningen kan foretages af afdøde eller af pårørende, men dispensation gives kun hvis det kan sandsynliggøres at det var afdødes ønske. Loven præciserer, at asken normalt skal nedsættes i jord, og at det fx ikke er tilladt at dele asken mellem spredning og begravelse.¹⁴ Der er intet konkret forbud mod kreativ brug af asken fra afdøde, men da opdeling af asken ved spredning er udtrykkeligt forbudt, forhindrer dette antageligt, at asken opdeles til flere formål.

Hvilke etiske hensyn er i spil og hvordan er de aktuelt vægtet?

22

Der er tre primære etiske begreber i spil i begravelsesloven: ønsker, sømmelighed og den offentlige orden. Selvbestemmelse er udgangspunktet for begravelsesloven. I første omgang den afdødes ønsker til egen videre færd, men da den afdødes ønsker i mange tilfælde ikke er nedfældet eller kendte, videregår selvbestemmelsesretten til de nærmeste pårørende og deres ønsker til den videre færd. Selvbestemmelsen er dog indskrænket af hensynet til sømmelighed og den offentlige orden.

Selvbestemmelse er udgangspunktet for begravelsesloven

Indenfor de rammer, der er beskrevet i begravelsesloven, råder personer selv over hvilke måder, der skal disponeres over deres egen døde krop. Dette er beskrevet i begravelseslovens § 8, som udpeger den afdødes fremsatte ønsker som det primære beslutningsgrundlag. Her er der særligt tale om to grundlæggende valg, der historisk set har været omstridte, nemlig valget mellem en kirkelig eller borgerlig bisættelse og valget mellem jordfæstelse eller kremation. Begravelsesloven understreger i begge tilfælde, at den afdødes ønsker skal efterkommes. Og hvis den afdødes ønsker ikke kendes, så bygger loven på den antagelse, at afdødes nærmeste pårørende vil betragte det både som en ret og en pligt at drage omsorg for, at afdødes formodede ønske efterleves. Er der forskellige opfattelser af, hvad afdødes ønsker bestod i, er det nærmeste pårørende, der afgør sagen

Det skal bemærkes, at fastlæggelse af rammerne for, hvordan der skal forholdes med ens krop efter døden, og hermed også bestemme, hvor man ønsker at blive begravet og hvordan begravelseshandlingen skal forløbe, anerkendes som en del af retten til respekt for privatliv, jf Den Europæiske Menneskeretskonventions artikel 8. Dette blev fastslået af den europæiske menneskeretskommission i en sag, hvor en tysk borger havde fået afslag af tyske myndigheder på at måtte sprede sin aske over landjorden på sin ejendom efter sin død.

Dette udgjorde dog ikke en krænkelse af borgerens ret til respekt for privatliv, lød afgørelsen. Begrundelsen var, at en række nationale begrænsninger, såsom forbud mod spredning af aske på landjord, havde til hensigt at varetage den offentlige orden. Det kunne være at sikre (1) et fredeligt hvilested for jordiske rester, (2) en

passende behandling af lig og krematorieaske, (3) beskyttelsen af den offentlige sundhed og den offentlige orden og desuden (4) planlægningsmuligheder for by- og vejudvikling. Alle lande, lød det, har retlige indskrænkninger af selvbestemmelsen og i den sammenhæng er 'ordre public'-hensyn både nødvendige og legitime.¹⁵ I begravelsesloven udgør ordens- og sømmelighedshensyn netop sådanne 'ordre public'-hensyn og dermed etiske begrundelser for indskrænkninger i afdøde og pårørendes selvbestemmelse.

Foreningen Liv & Død har i 2022 foretaget en spørgeskemaundersøgelse blandt 1004 respondenter med henblik på at beskrive danskernes forhold til døden. Her dukker enkelte spørgsmål og besvarelser op, som er interessante for denne udtalelse og diskussionen om befolkningens ønsker.¹⁶

På spørgsmålet *"Hvilke ritualer synes du har betydning for at mindes den afdøde også længe efter afholdelse af begravelsen/bisættelsen?"* svarer de følgende andele, at det har "stor/meget stor betydning":

- At besøge kirkegården eller begravelsespladsen, hvor afdøde er bisat/begravet **59%**
- At have egne, personlige ritualer for at mindes afdøde **53%**
- At besøge et sted af særlig betydning for den afdøde **49%**
- At have en dag, hvor man mindes de døde i fællesskab (f.eks. Allehelgensaften) **26%**
- At kunne tage urnen med hjem **19%**

På spørgsmålet *"Oplevede du, at du eller den afdøde havde ønsker eller forventninger til bisættelsen/begravelsen, som ikke kunne imødekommes?"* fremgår det af svarene, at ca. hver femte (18%) havde oplevelser med ønsker – enten egne eller afdødes – der ikke kunne imødekommes ved begravelsen/bisættelsen. Resultaterne fordelte sig således:

- At man ikke kunne få lov til at synge/spille salmer eller sange i kirken, som man havde ønsket **32%**
- At man ikke kunne få lov til at sprede asken over land **20%**
- At man ikke kunne få lov til at opbevare urnen med afdødes aske i eget hjem **10%**

På spørgsmålet *"Hvilke af følgende forhold kunne du ønske dig var mulige?"* (Her var der angivet en række fastlagte svarkategorier med mulighed for at svare 'ja', 'nej' eller 'ved ikke' ud for hver af dem) fordelte svarene sig således:

- At få min egen eller mine afdødes aske spredt over land **32%**
- At opbevare afdødes urne med asken i eget hjem **17%**
- At blive begravet på min egen ejendom **12%**
- At blive begravet sammen med et kæledyr **14%**
- At blive vandkremeret **11%**

Allerede kravet om bisættelse udgør en begrænsning af selvbestemmelsesretten

Til sammenligning var der blot én enkelt respondent, der ønskede at få sin aske presset til en diamant, mens én anden ønskede at få sin aske skudt af med en raket.

Allerede kravet om bisættelse udgør en begrænsning af selvbestemmelsesretten. Der er krav om at jordfæstelse eller ligbrænding finder sted inden 8 dage efter dødsfaldet. Der kan dog søges dispensation om at forlænge fristen til 14 dage. En sådan tidsmæssig ramme har oplagte sundhedsmæssige hensyn, men der er i Begravelsesloven også anført et hensyn til sømmelighed og orden. Det vil være usømmeligt at træffe lig på steder, hvor de normalt ikke lader sig finde og i en 'form' de normalt ikke har (begravet eller brændt).

Det kan være vanskeligt at afgøre, hvad der er usømmeligt. Ordet i sig selv forklarer ikke så meget, det betegner blot det, som på stødende vis strider mod bestemte sociale, moralske eller etiske normer. Men da det her netop er de selvsamme normer der er til debat, er ordet ikke særligt vejledende. I stedet kan man undersøge, hvordan omgangen med ordens- og sømmelighedsargumenter går for sig på områder beslægtet med omgangen med aske fra afdøde.

En første indkredsning handler om myndighedernes praksis. Som nævnt giver begravelseslovens § 3, stk. 3 mulighed for, at stiftsøvrigheden kan tillade, at der forholdes med aske på 'anden sømmelig måde'. Janne Rothmar Herrmann har i en gennemgang af sager afgjort af Kirkeministeriet fra 2001-2009 indkredset, hvordan 'anden sømmelig måde' i denne periode er blevet fortolket.

Til søs er risikoen for at nogen oplever afhændelsen af aske på uventede steder minimal, samtidig med at asken absorberes i det store alt, sammenlignet med at blive afhændet et mere lokaliserbart sted

Herrmann konkluderer, at praksis viser, at sømmelighedsbegrebet frem for alt angår hensynet til at udsondre de døde til særlige områder for afdøde, og at andre måder at afhænde på må have en facon, der ikke vækker opsigt eller kommer til at markere en begravelsesplads. "Det bærende hensyn", konkluderer hun, "er således ordensprincippet og hensynet til de levende".¹⁷ Som konsekvens heraf gav man i den undersøgte periode som fast praksis tilladelse til spredning af aske på havet (på de samme vilkår som i 2008 blev tilladt ved lov), mens man som hovedregel ikke gav tilladelse til spredning af aske på landjorden, jf. Kirkeministeriets vejledning til stiftsøvrighederne.¹⁸ At ordens- og sømmelighedshensynet er møntet på de levende kan muligvis være med til at forklare tilbageholdenheden med at tillade spredning af aske på landjorden og i søer og vandløb, mens det er tilladt på åbent hav. Til søs er risikoen for at nogen oplever afhændelsen af aske på uventede steder minimal, samtidig med at asken absorberes i det store alt, sammenlignet med at blive afhændet et mere lokaliserbart sted.

En anden måde at indkredse, hvad sømmelighed i omgangen med aske kunne handle om, er ved at opholde sig ved lig eller legemlige rester anvendt eller opbevaret på måder, der afviger fra sømmelighedens normale krav.

Ifølge Sundhedsloven er det muligt at testamentere sit legeme til forsknings- eller undervisningsmæssig brug. En sådan videnskabelig brug af lig etablerer således et særligt rum, hvor de normale standarder for usømmelighed (opskæring, partering) suppleres af en betragtning om, hvorvidt brugen i netop denne sammenhæng, er anerkendelsesværdig. Kombinationen af samtykke og anerkendelsesværdigt formål opløser usømmeligheden. Lignende lader sig iagttage i forbindelse med organtransplantation og med udtagelsen af kønsceller fra afdøde med henblik på assisteret reproduktion – begge en behandlingsorienteret brug af ligdele. Begge er

omdiskuterede i bioetikken, men samtykke fra afdøde og et behandlingsmæssigt sigte gør, at der i hvert fald ikke længere er tale om usømmelig behandling af lig.

En tredje indkredsning handler om fortidsminder. Afgørende for definitionen af fortidsminder er også, om der skønnes at være et anerkendelsesværdigt formål med en opgravning og evt. udstilling. Fortidsminder udgør et eksempel på, at afdødes interesser aftager over tid, men også på, at arkæologiske undersøgelser som udbygger den eksisterende viden om historien, sådan som fx Grauballemanden eller Egtvedpigen, vurderes at have et anerkendelsesværdigt formål, som opløser usømmeligheden i behandlingen af de legemlige rester.

Som disse indkredsninger antyder, kunne sømmeligheden i en anden brug af asken fra afdøde muligvis bedømmes ud fra en lignende målestok: lader et anerkendelsesværdigt formål sig beskrive? Det er dog et åbent spørgsmål, om et anerkendelsesværdigt formål kun kan relatere til et fælles samfundsmæssigt gode, sådan som brugen af lig til forsknings- og undervisningsmæssig brug, eller om mere afgrænsede og private formål også bør kunne regnes for anerkendelsesværdige.

I den offentlige debat om omgangen med aske fra afdøde refereres der ofte til vendingen 'usømmelig omgang med lig'. Vendingen genfindes så nogenlunde i straffelovens § 139, stk. 1: "Den, som krænker gravfreden eller gør sig skyldig i usømmelig behandling af lig, straffes med bøde eller fængsel indtil 6 måneder". Ganske sigende er paragraffen en del af 15. kapitel, der omhandler forbrydelser mod den offentlige orden og fred. Spørgsmålet er, om termen 'usømmelig omgang med lig' kan tilbyde nogen vejledning i spørgsmålet om omgangen med aske fra afdøde?

Usømmelig omgang med lig dækker over en række forhold, herunder samleje med lig, lemlæstelse af lig, bortskaffelse af lig, transport og opbevaring af lig, plyndring af lig samt ikke anerkendelsesværdig udstilling af lig. Usømmelig behandling af lig dækker dermed hovedsageligt handlinger, som også ville være uacceptable i forhold til levende, fordi de krænker personens værdighed og integritet.

Et eksempel på en sag om usømmelig transport og opbevaring af lig, som måske kan give et vink om, hvad ordens- og sømmelighedshensynet også går ud på, er en afgørelse fra 1998. Den tiltalte iførte sin afdøde far lædertøj, støvler, styrthjelm og rygsæk og fjernede derefter liget fra sygehuset, bandt det til bagsædet på sin motorcykel og transportererede liget rundt på Sjælland. På turen fotograferede han liget med cigar, avis og en halvfylt øl i lommen. Efter fire timer kørte han selv på politistationen med liget. Baggrunden for turen – og som også blev lagt til grund for dommen – lød, at personen havde kørt turen som en afsked med sin far, som han

følte sig stærkt knyttet til. Turen gik til steder, som faderen holdt af, og som de ofte havde besøgt sammen. Sønnen sikrede sig, at liget ikke kom til skade under turen. Domstolen fandt ikke desto mindre, at transportformen ikke var sømmelig eller passende for en afdød, og idømte en ret så lav straf på 10 dagbøder á 200 kroner.¹⁹

Hvad viser dommen? Dommen fremhæver, at motorcykelturen ikke var passende *for en afdød*, men dermed også, at det ikke nødvendigvis var en køretur på motorcykel, der i sig selv udgjorde det usømmelige, men at der blev gjort noget, der ikke var passende for en afdød. I dette tilfælde blev den afdøde på en meget synlig måde bragt ud i samfundet og brød derved med det ordensprincip, der kan siges at råde i Begravelsesloven.

Handlinger, som er legitime eller trivielle, når det drejer sig om levende, kan altså blive illegitime, når det drejer sig om afdøde

Professor i bioret, Janne Rothmar Herrmann, kalder i en analyse af sagen transporten af den døde far for et brud med 'grundnormen' for ordens- og usømmelighedsbegrebet, nemlig adskillelsen mellem det levende og det døde. Afdøde skal adskilles fra de levende og placeres på et særligt sted for afdøde. Handlinger, som er legitime eller trivielle, når det drejer sig om levende, kan altså blive illegitime, når det drejer sig om afdøde.

Usømmeligheden peger dermed i to retninger. Dels i retning af den afdøde, men også i retning af de levende, der kunne føle et ubehag ved at støde på et lig på et uventet sted. Ordens- og sømmelighedsbetragtningerne handler om, at det ikke er passende for lig at optræde uden for vanlig tid og sted, men det er også upassende for en levende at kunne støde på lig steder, hvor de ikke hører til.²⁰

Spørgsmålet er nu, hvordan dette 'ordens- og sømmelighedsprincip' stiller sig til omgangen med aske fra afdøde? Er det med aske fra afdøde, som det er med lig? Her springer det i øjnene, at aske er en *legemlig rest* og ikke selve liget. En grundlæggende overvejelse kunne være, om ikke '*den etiske dynamik*' i omgangen med aske lader sig sammenligne godt med omgangen med lig (hvor og på hvilke vilkår, kan man træffe på lig eller ligrester), mens *intensiteten* i oplevelsen (oplevelsen af et lig på forkerte eller uvante steder over for oplevelsen af aske forkerte eller uvante steder) er ret så forskellig?

1. Giv forældre retten til at kunne sige farvel i eget tempo og træffe velovervejede beslutninger omkring deres barns urne.
2. Mindesmykker af aske.
3. "Kremeringer og spredninger 2000-2024", Danske Krematoriernes Landsforening. Statistik
4. Snart kan du måske blive begravet to steder - TV 2
5. Begravelsesloven
6. Vejledning om urnenedsættelse på privat ejendom m.v.\n(Til stiftsøvrighederne)
7. Vejledning om urnenedsættelse på privat ejendom m.v.\n(Til stiftsøvrighederne)
8. The Cremation (England and Wales) Regulations 2008: guidance for cremation authorities and crematorium managers - GOV.UK
9. Burial and Cremation (Scotland) Act 2016
10. What to Do With Ashes After Cremation | 20 Unique Ideas | Dignity
11. Gesetz über das Friedhofs- und Bestattungswesen in der Freien Hansestadt Bremen vom 16. Oktober 1990 - Transparenzportal Bremen
12. Begravningslag (1990:1144) | Sveriges riksdag
13. Lov om gravplasser, kremasjon og gravferd (gravplassloven) - Lovdata
14. Om askespredning - regjeringen.no
15. Herrmann, Janne Rothmar: Retten om de døde. Jurist- og økonomforbundets forlag, 2016, s. 89.
16. "Danskerne og Døden". Foreningen Liv&Død, 2022. Undersoegelse-LivDoed-2022.pdf
17. Herrmann, Janne Rothmar: Retten om de døde. Jurist- og økonomforbundets forlag, 2016, s. 93.
18. Vejledning om urnenedsættelse på privat ejendom m.v.\n(Til stiftsøvrighederne)
19. Herrmann, Janne Rothmar: Retten om de døde. Jurist- og økonomforbundets forlag, 2016, s. 126.
20. Herrmann, Janne Rothmar: Retten om de døde. Jurist- og økonomforbundets forlag, 2016, s. 78.

**NATIONALT
CENTER FOR ETIK**

Ørestads Boulevard 5
2300 København S
dketik@dketik.dk
nationaltcenterforetik.dk

**DET
ETISKE
RÅD**